
İSLÂM İKTİSADÎ DÜŞÜNCE TARİHİ

1

Ed. Mehmet BULUT

İstanbul
Sabahattin
Zaim
Üniversitesi

TÜRKİYE
KATILIM BANKALARI
BİRLİĞİ

İZÜ YAYINLARI NO: 59

Kitabın Adı

İSLÂM İKTİSADÎ DÜŞÜNCE TARİHİ

Editör

Mehmet BULUT

Tasarım

Gökhan KOÇ

Baskı - Cilt

Seçil Ofset

100. Yıl Mahallesi Matbaacılar Sitesi

4. Cadde No: 77 Bağcılar, İstanbul

Tel: +90 212 629 06 15 www.secilofset.com

Sertifika No: 44903

Baskı Tarihi

İstanbul, 2021

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi / Türkiye Katılım Bankaları Birliği

www.izu.edu.tr

© Her hakkı mahfuzdur.

TAKIM ISBN: 978-605-06675-9-2

1. CİLT ISBN: 978-625-7558-01-3

İSLÂM
İKTİSADÎ
DÜŞÜNCE
TARİHİ

1

Ed. Mehmet BULUT

İ Ç İ N D E K İ L E R

Önsöz	1
1. Ebû Hanîfe Ahmet Hamdi Yıldırım	5
2. Mâlik Bin Enes Mohamed Cherif El-Amri	31
3. Züfer Bin Hüzeyl Cem Korkut	47
4. Ebû Yusuf Merve Büşra Altundere Doğan	63
5. Muhammed Şeybânî Nurgül Sevinç	93
6. Muhammed İdris Eş-Şafi Gülizar Artuç	125
7. Ebû Ubeyd Kâsım B. Sellâm Yunus Emre Aydınbaş	153
8. Ahmed Bin Hanbel Hassen Sid Ahmed El-Habib	165
9. Kindî Saim Kayadibi	183
10. Yahya İbn Ömer El-Endülüsi Faruk Bal	209

11. Ebû Bekir Hallâl Eşref Davâbe	243
12. Farabi Burhan Uluyol	269
13. Mâverdî Cengiz Kallek	283
14. Serahsi Hüseyin Satıcı	307
15. Birunî Abdullah Mesud Küçükcalay	337
16. Nizâmülmülk Ahmet Tabakoğlu	393
17. Gazâlî Sabri Orman	421
18. Cafer Ed-Dimeşkî Şevki Ahmed Dünyâ	443
19. Abdurrahman İbnü'l-Cevzi Aydın Kudat	463
20. Mevlana Celaleddin-i Rumi Adem Esen	487
21. Sa'dî-i Şirâzî Abdür-rauf Aydın	525

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ÖNSÖZ

Son devirlerde iktisadî düşünce tarihi ile ilgili yapılan çalışmaların önemli bir bölümü genel olarak Batı (Avrupa ve Amerika) dünyasının geleneğine dayanmaktadır. Yaşadığımız çağda hemen hemen dünyanın tüm üniversitelerinde iktisat bölümleri başta olmak üzere iktisadî düşünce tarihi ile ilgili okutulan ders kitaplarında hâkim yazılı literatür bu entelektüel geleneğe dayanmakta ve Batı dışında bu alandaki birikim ve düşünce faaliyetleri en iyimser ifadeyle görmezden gelinmekte, dahası yok sayılmaktadır. Buradan da ulaşılabilecek doğal sonuç sanki iktisadî düşünce alanındaki entellektüel faaliyet ve üretim Antik Yunan'dan başlayarak sadece Batı merkezli coğrafyalarda gerçekleştirilebilmiş, onun dışında bir yerde gerçekleştirilen faaliyetlerin dikkate değer bir tarafı olmadığı şeklindedir. Oysa hakikat gerçekten bundan çok farklıdır.

Esasen Avrupamerkezci (Eurocentric) bu bakış açısı sadece iktisadî düşünceyle de sınırlı değildir. Bu meseleyi önemseyip ciddiye alan herhangi bir kişi benzer durumun ve bakış açısının sosyal bilimlerin diğer alanları için de geçerli olduğunu kolaylıkla fark edebilir. Acaba ilim yolu ve yöntemi açısından bu doğru, tutarlı ve kabul edilebilir bir yaklaşım olabilir mi? Bu yaklaşımın nedeni nedir ve temeli nereye dayanmaktadır? En azından Batı dışındaki coğrafyalarda omuzları üzerinde sorumlu bir baş taşıyan her sosyal bilimcinin bu yaklaşımı sorgulaması gerekmez mi? Bu gibi soruların sorulması ve cevabının bulunmasında geç kalmanın temel nedenleri nelerdir? Bu soruların hem niteliği hem niceliği arttırılabilir. Mesele gerçekten önemlidir ve başta

Batı dışındaki coğrafyaların sosyal bilimler alanındaki ilim insanları olmak üzere herkesin bir öz eleştiriye ihtiyacı vardır. Özeleştiriden hemen sonra ise herkes bu birikim ve mirasın tutarlı bir bütünlük içinde ortaya çıkarılması ve gelecekteki nesillere doğru aktarılması için yola koyulmalı ve samimi gayretini ortaya koymalıdır. Bu konudaki sorumluluk öncelikle kendini İslam dünyası ve medeniyetinin mensubu kabul eden sosyal bilimcilere düşmektedir. Başta iktisat alanı olmak üzere tüm alanlarda çalışan beyinlerden beklenen çağın bilgi birikimine vukufiyet ile birlikte kadim gelenek ve kökleri ile sağlıklı ve tutarlı bir bütünlük içinde bir ilişki geliştirilip onu tevarüs ederek analiz ve senteze ulaşma yolunu benimsemektir. Bu sağlanabilirse bugünden yarına hayatımız daha anlamlı hale gelecek ve insanlığın karşılaştığı sorunların çözümü daha kolay bulunacaktır.

İktisadî düşünce alanında İslam medeniyet coğrafyasındaki belli başlı âlim ve düşünürlerin katkılarını konu alan elinizdeki kitabın bu çerçevede önemli bir ihtiyacı giderebileceği ve bu yolda küçük bir çaba olarak değerlendirilebileceği inancındayız. Günümüze kadar kaleme alınan eserler genelde Batı merkezli iktisat düşünürleri ve yaklaşımlarını konu ettikleri uzmanların malumudur. Elinizdeki kitabın tarihi süreç içinde İslam düşünürlerinin iktisadî alandaki düşüncelerini bu kapsamda bir araya getiren ilk eser olduğu söylenebilir. Joseph Schumpeter'in "great gap" (büyük boşluk) olarak nitelediği dönem olan Ortaçağ da dahil tarihsel süreçte on dört asır boyunca İslam medeniyet coğrafyasının belli başlı havzalarında ortaya çıkan kırktan fazla âlim ve mütefekkir kitaba dahil edilmiş ve onların iktisat alanındaki yaklaşım ve tasavvurları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

İslam düşünce ve ekollerinin teşekkül ettiği dönemlerden günümüze kadar on dört asır boyunca her asırdan en az iki alimin iktisat alanındaki düşünce ve yaklaşımlarını ihtiva eden bir eser ortaya çıkarmaya çalıştık. E önemli amaçlarımızdan biruzun dönemli bir bakış açısı içinde tarihsel süreçte İslam dünyasındaki âlim ve düşünürlerin iktisadî alandaki yaklaşımlarını ve düşüncelerini ortaya koymak suretiyle sosyal ve insan bilimi olan iktisadın Batı merkezli hakim paradigma çerçevesinde dar ve tek boyutlu olarak anlaşılmasının yetersizliğini fark ettirmek ve daha bütüncül bir yaklaşımı esas alan, insanı bir bütün olarak kabul eden tasavvura dayalı çalışmalara kapı aralamaktır. Hiç şüphesiz tarihi süreçte burada ele alınan İslam alimleri ve düşünürlerinden başka bu konuda fikir ve düşünce ortaya koyan başka daha bir çok önemli ilmi şahsiyetler ve fikir insanları olmuştur. Ancak bir başlangıç olması itibariyle her asırdan en az iki âlim ve düşünürün iktisat alanındaki tasavvurları ve yaklaşımlarını ortaya koyabilirsek bu alanda İslam dünyasındaki birikime işaret

edilmiş ve daha derinlikli çalışmalara kapı aralanmış olacaktır. Ayrıca bunun kadar önemli bir diğer husus da bu kitapta yer alan bazı âlim ve düşünürlerinin iktisat alanında ortaya koyduğu düşünce, tasavvur, tanım ve sistemleştirmelerin bir kısmının Batı'da modern zamanlardaki iktisat düşünürlerden çok önceleri serdedilmiş ve açıkça ifade edilmiş olmasının anlaşılabilmesi yönündeki katkısıdır. Diğer bir ifadeyle bu kitap okunduktan sonra İslam dünyasının önemli simaları, düşünür ve alimlerince iktisadî alanda belli başlı konularda kendilerinden önce ortaya konulan düşünce ve yaklaşımlarına referans veremeyenler de daha açık bir şekilde fark edilebilecektir. Hepsinden önemlisi İslam dünyası ve medeniyetimizin birçok alandaki öncü düşünür ve alimlerinin yaşadıkları dönemde iktisat alanıyla ilgili düşünce ve tasavvurları ile günümüz ve gelecekteki ilim, fikir, düşünce ve aksiyon insanlarının kadim köklerimizden birikimi ile yeni açılım ve yaklaşım imkanlarına fırsat tanımak suretiyle faydalı olmaktadır.

Hiç şüphesiz bu isimlere daha birçok isim/ler eklenebilir/di. Ancak ister istemez iki ciltlik bir kitap planlaması için bu sayının bile sınırları zorladığı söylenebilir. Eser hicri ikinci asırda ortaya çıkan düşünce ve sistem ekolleri olan öncü mezhep imamlarının iktisadî görüşleri ile başlamakta ve İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi'nde çalışırken aramızdan ayrılan önemli simalarla son bulmaktadır.

Kitapta yer alan birkaç makale İngilizce ve Arapçadan Türkçeye tercüme edildi. Tercüme edilen yazılara editör olarak zorunlu bazı müdahalelerin dışında genel itibarıyla metinlere bağlı kalındı. Dolayısıyla kitaptaki âlim ve düşünürlerle ilgili bütün tespit ve yargılar yazarlarına aittir.

Elinizdeki iki ciltlik eser birçok yazarımızın katkıları ile ortaya çıktı. Kitabın bu hali almasında katkı sağlayan herkese ayrı ayrı en içten şükranlarımı arz ediyorum. Özellikle Arş. Gör. Ozan Maraşlı'nın süreç boyunca verdiği desteği anmak isterim. Telif ya da mütercim olarak emeği geçen herkese şükranlarımı ifade etmeyi bir borç bilirim. Dizgiyi gerçekleştiren Ferhat Koç'a teşekkür ederim. Üniversitemiz ile birlikte yayını gerçekleştirdiğimiz Türkiye Katılım Bankaları Birliği'ne (TKBB) ayrıca teşekkürü borç biliyorum. Başta öğrenciler olmak üzere tüm okuyuculara faydalı olmasını temenni ederim. Gayret bizden muvaffakiyet ve başarı yalnızca Allah (CC) tandır.

Prof. Dr. Mehmet BULUT

Editör